

אהבת ישראל

מצינו בגמ' בפסחים¹: "שלושה הקב"ה שונאן... והרואה דבר ערוה בחבירו ומעיד בו יחידי... אמר ר' שמואל בר רב יצחק: מותר לשנאותו שנאמר 'כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו'. מאי 'שונאך'? אילימא שונא נכרי והתניא שונא שאמרו שונא ישראל ולא שונא נכרי! אלא פשיטא שונא ישראל. ומי שריא למיסני? והכתיב 'לא תשנא את אחיך בלבבך'!... אלא לאו כה"ג, דחזיא ביה איהו דבר ערוה. ר"נ בר יצחק אמר: מצוה לשנאותו שנאמר 'יראת ה' שנאת רעי' " (אין המדובר בשנאה גמורה, כי אם שנאה לתועלת בלבד, כדי להפרישו מאיסור²).

הסמ"ג³ והחינוך⁴ כתבו, שהמדובר הוא באדם שעבר עבירה והוכיחו פעמים רבות ולא קיבל, שאז מותר לשנאותו. לשון הסמ"ג: "אמנם אם ראה אדם באדם דבר ערוה והוכיחו פעמים רבות ולא קיבלו, מותר לשנאותו כדאמר בפרק ערבי פסחים". ולשון החינוך: "אבל בשנאת הרשעים אין בו איסור אלא מצוה לשנאתן אחר שנוכח אותן על חטאם הרבה פעמים ולא רצו לחזור בהן".

מקורם **מהרמב"ם⁵** שכתב: "והיאך יהיה לישראל שונא מישראל? והכתוב אומר 'לא תשנא את אחיך בלבבך'! אמרו חכמים, כגון שראהו לבדו שעבר עבירה והתרה בו ולא חזר הרי זה מצוה לשונאו". ופרוש 'והתרה בו': 'הוכיחו'. וראה לזה **מהסמ"ג⁶** שכתב: "מפרש בפרק ערבי פסחים... והלא כתיב 'לא תשנא את אחיך בלבבך'! אלא מדבר שנראה בו דבר ערוה, שמותר לשנאותו כשהתרו בו ולא חזר". רואים מהסמ"ג שמשתמש לפירוש הגמ' בפסחים, פעם בלשון הרמב"ם, 'כשהתרו בו', ופעם

---

¹ דף קי"ג ע"ב. הובא לעיל בסוגית 'רואה בחבירו שעבר עבירה'.

² כדמשמע מתוסי שם ד"ה 'שראה בו דבר ערוה' ששואל: "ואי"ת דבאלו מצאות אמרינן אוהב לפרוק ושונא לטעון, מצוה בשונא כדי לכופ את יצרו!" עונה התוסי: "כיון שהוא שונאו, גם חבירו שונא אותו... ובאין מתוך כך לידי שנאה גמורה ושייך כפיית יצרו".

³ ל"ת ה'.

⁴ מצות 'לא תשנא'.

⁵ הלי רוצח ושמירת הנפש פי"ג הלי י"ד.

⁶ מ"ע פי'.

בלשון יוהוכיחו, שהיינו הך הם⁷. הרמב"ם כאן הולך לשיטתו, שיש קשר בין שנה לתוכחה ואין לשנוא אדם, בלי להוכיחו תחילה⁸. הרמב"ם הביא את מצות יהוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטאי בשני משורים – בפשט⁹ ובדרש¹⁰. ולפשוטו פירש: אל תשנא בלבד אלא תוכיח, ובוזה 'לא תשא עליו חטאי'. דהיינו: לא תחשוב לו הדבר לחטא.

חידוש בעל התניא:

כתב בספר **התניא**¹¹: "ומ"ש בגמ', שמי שרואה בחבירו שחטא מצוה לשנאותו, וגם לומר לרבו שישנאהו, היינו בחבירו בתורה ובמצוות, וכבר קיים בו מצות 'הוכח תוכיח את עמיתך... ואעפ"כ לא שב מחטאו... אבל מי שאינו חבירו ואינו מקורב אצלו הנה ע"ז אמר הלל הזקן 'הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום... אוהב את הבריות ומקרבן לתורה. לומר שאף הרחוקים מתורת ה' ועבודתו... צריך למשכן בחבלי עבותות אהבה. וכולי האי ואולי יוכל לקרבן לתורה ועבודת ה'. והן לא, לא הפסיד שכר אהבת רעים". כלומר: מי שהוא פורק עול, ויצא מכלל 'עמיתך', שוב יש לגביו מצות 'ואהבת לרעך כמוך' ולכן מי שאוהבו, גם אם לא הצליח לקרבו לתורת ה' ועבודתו, מ"מ שכר מצות 'ואהבת לרעך כמוך' לא הפסיד.

שתי שאלות בדבר: א. האם יש הוכחה לחידוש זה? ב. מה ההגיון בזה? לכאורה ק"י הוא: ומה 'אחיד' שחטא מותר לשנאתו - פורק עול שיצא מכלל 'אחיד' לא כל שכן?

א. קצת ראייה לדבריו יש **מהרמב"ם**¹² שכתב: "מאחר שנתפרסם שהוא כופר בתושבע"פ מורידין אותו ולא מעלין... אבל בני התועים האלה ובני בניהם שהדיחו אותם אבותם ונולדו במינות וגדלו אותן עליו הרי הן כתינוק שנשבה לבין הגויים וגדלוהו הגויים על דתם שהוא אנוס... ואע"פ ששמע אח"כ שהיה יהודי וראה היהודים ודתם הרי הוא כאנוס שהרי גדלוהו על טעותם...

⁷ ועיין לעיל סוגיית 'רואה בחבירו שעבר עבירה' בפרוש הח"ח לזה (כלל ד' במ"ח ס"ק י"ד). מ"מ כאן מוכח שאינו כן.

⁸ דין אוויל אמנם לא הובא ברמב"ם. אך, לא נראה שיחלוק ע"כ שמותר לשנאותו או ללא תוכחה, משום דא"א להוכיחו.

⁹ סה"מ מצוה ר"ה, ובהלי דעות פ"ו ה"ו.

¹⁰ סה"מ מצוה ש"ג ובהלי דעות פ"ו ה"ו ז'.

¹¹ פרק ל"ב.

¹² ה"ל ממרים פ"ג ה"ל ב"ג.

"מכרמי שומרון"

לפיכך ראוי להחזירן בתשובה ולמשוך אותם בדרכי שלום עד שיחזרו לאיתן התורה ולא ימהר אדם להורגן". רואים מהרמב"ם את העיקרון, שכאשר א"א לאפרושי מאיסורא ע"י שנאה, יש למושכן בדברי שלום, ע"מ שיחזרו בתשובה וכך להפרישם מאיסור.

מ"מ מש"כ שישנם בכלל 'ואהבת לרעך כמוך' צ"ע, כיון שמהאמור לעיל משמע נמי, שאין לנו אלא 'למושכם בדברי שלום', אבל לא הוב אותם לא שמענו!¹³ ובה יש להבין: ההגדרה 'תינוק שנשבה' מגדירה את אחריותם למעשיהם¹⁴, אך מ"מ מצד מעשיהם, כיון ששבקו היתרא ואכלו איסורא, א"א לומר עליהם שהם בגדר 'עמיתך בתורה ובמצוות'. מה שחידש הרמב"ם הוא, שאינם נחשבים מינים ואפיקורסים (שמורידים אותם לבור), אע"פ ששבקו היתרא ואכלו איסורא. עכ"פ מכלל 'פורקי עולי לא יצאו ואינם בגדר עמיתך בתורה ובמצוות.

ב. לגבי סברתו נראה לומר, שהרי כל שנאה היא לשם תועלת. דהיינו: כשישנאו אותו יראה החוטא שהחברה דוחה אותו, וכך אולי יחזור בתשובה. אך כל זה נכון באי שבאמת יש סיכוי שזה יגרום לו לחזור בתשובה. באי שאין סיכוי כזה למה לשנוא? מה זה יועיל? עברייך כזה, יש למשוך בדברי שלום כיון שרק כך יש סיכוי שיתחזר בתשובה (אמנם עם המינים והאפיקורסים יש לנו מלחמה, כי הם רודפים רוחניים, ועליהם כתבה הגמ'¹⁵: "מורידין ואין מעלין"¹⁶).

היחס לחילונים בימינו :

על בסיס האמור לעיל נראה שאין לשונאם, כיון שיחס כזה לא רק שלא יקרב אותם, אלא אף יגרום להם להתרחק ולהתנתק מהקשר הדל שנשאר להם עם הדת. וכבר כתבנו שאין שנאה אלא לתועלת, וכשא"א לקרב ע"י שנאה אין לנו אלא למושכן בדברי שלום ובעבותות אהבה לתורת ה' ועבודתו. וכך כתב **החזון איש** גבי דין 'מורידים': "ונראה דאין מורידין אלא בזמן שהשגחתו

¹³ ואולי י"ל שבעל התניא הבין שכמו שיש יציאה חלקית מכלל 'עמיתך', כך יש כניסה חלקית לכלל 'עמיתך'. כלומר: זה שצריך לקרבן לתורה נובע מכך שהם בכלל 'ואהבת לרעך כמוך' לעניין החזרתם בתשובה. מ"מ אין נראה כך בפשט דברי הרמב"ם.

¹⁴ ועיין ברמב"ם הלי שגגות פ"ב ה"ו, לעניין חיובו בחטאת.

¹⁵ עבודה זרה כ"ו ע"ב.

¹⁶ הרמב"ם בהלי רוצח פ"ד הלי י' הבין שמותר להורגם בידיים ממש, ונפסק בשו"ע יו"ד קנ"ח ב': "אם יש בידו כח להרגם בסייף בפרהסיא היה הורג, ואם לאו היה בא בעלילות".

יתברך גלויה כמו בזמן שהיו ניסים מצויים ומשמש בת קול וצדיקי הדור תחת השגחה פרטית הנראית לעין כל, והכופרים אז הוא בנליזות מיוחדות בהטיית היצר לתאוות והפקרות, ואז היה ביעור הרשעים גדרו של עולם, שהכל ידעו כי הדחת הדור מביא פורענויות לעולם... אבל בזמן ההעלם, שנכרתה האמונה מן דלת העם, אין במעשה הורדה מגדר הפרצה, אלא הוספת הפרצה שיהיה בעיניהם כמעשה השחתה ואלימות ח"ו, וכיון שכל עצמנו לתקן, אין הדין נוהג בשעה שאין בו תיקון – ועלינו להחזירם בעבודות אהבה ולהעמידם בקרן אורה במה שידינו מגעת".

נשאלת השאלה: לפי דברינו עד כה, אולי נאמר שמכיון שאין להחזירו בתשובה בדרכי שנאה ודחייה (שזו דרך ההשבה שמצווה התורה), אין עלינו כעת מצוה להחזירם בתשובה, כי הכלים ההלכתיים שניתנו לכך אינם מעשיים כעת?

כותב הרמב"ם¹⁷ שאין אנו מקבלים מאדם שמומר לעבירה מסוימת (לתיאבון או להכעיס) קרבן על אותה עבירה. אבל, אם היה מומר לשאר עבירות – מקבלים ממנו על כל העבירות כדי שיחזור בתשובה. רואים מדין זה שיש מצוה להחזיר את הרשעים בתשובה בכל דרך שהיא, וכיון שהרשע יצא כאן מהמסגרת של מינות ואפיקורסות ורצה להתקרב, עלינו לקרבו ולקבל קרבנותיו.

כן משמע מדברי **הרמב"ם**¹⁸ לגבי רשע שלא שב: "ואע"פ שלא עשה תשובה, אם מצאו נבהל במשאו – מצוה לטעון ולפרוק עימו, ולא יניחנו נוטה למות שמא ישהה בשביל ממונו ויבוא לידי סכנה, והתורה הקפידה על נפשות ישראל, בין רשעים בין צדיקים – מאחר שהם נלווים אל ה' ומאמינים בעיקר הדת, שנאמר 'אמור אליהם חי אני נאום ה' אלוהים אם אחפוץ במות הרשע, כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה'".

לכאורה יש לשאול, אם מדובר כאן בהצלת נפשות, שיציין הרמב"ם את הלאו המפורש מן התורה: "לא תעמוד על דם רעך"?

עונה ע"כ **הצפנת פענח**¹⁹, שהרמב"ם בא לאפוקי ממנינים בלבד ולרבות פורקי עול. היוצא מכאן הוא שיש מצוה להציל גם פורקי עול, אף שיצאו מכלל עמיתך, וזאת על מנת לקרבם לתורה. וא"ת: והרי הרמב"ם כתב שרועי

¹⁷ ה' מעשה הקרבנות פי"ג ה' ד'.

¹⁸ סוף ה' רוצח ושמירת הנפש פי"ג ה' י"ד.

¹⁹ השלמה לחלק רביעי עמ' י"ב.

"מכרמי שומרו"

בהמה דקה אסור להציל, ואמנם שאר פורקי עול אין איסור בהצלתם. אך, מ"מ גם מצוה אין?
לכך צ"ל שמה שכתב הרמב"ם שיש מצוה להצילם אין זה מדין 'לא תעמוד על דם רעד' שזה שייך ברעד בתורה ובמצוות בלבד. אך מ"מ כיון שהקב"ה לא חפץ במות הרשע, אף אנו, אין לנו לחפוף בזה, אלא מצוים אנו להצילם ולא להניחם למות ע"מ שנוכל לקרבם ולהחזירם לאביהם שבשמים. הא למדת, שאף שיצאו מכלל 'לא תעמוד על דם רעד', מ"מ יש מצוה להצילם, על מנת להחזירם בתשובה, וזאת ניתן לעשות רק בדרכי שלום.
ממילא מצוה זו תלויה באפשרות להחזירם בתשובה, ואם אין סיכוי שיחזרו בתשובה, אין מצוה לקרבם. ומי שאתה יודע שאינך יכול לקרבו, ורק יתחזק ברשעותו, לא שייכת בו מצות החזרה בתשובה. וכבר העיד **הרב קוק** על עצמו באגרת תקנ"ה: "והשיי"ת יודע שלא את כל הפושעים אני מקרב, כי אם אותם שאני מרגיש שכח סגולי גדול מונח בפנימיותם"²⁰.

נקודת המחלוקת עם בעל התניא:

בעל התניא כתב, שמבחינה הלכתית מי שיצא מכלל 'עמיתך' – חזר אצלו דין 'ואהבת לרעך כמוך'. לפי דרכנו למדנו, שלא שייך בו 'ואהבת לרעך כמוך', שהרי אינו רעד. וכמו שמדויק בדברי **הרמב"ם**²¹: "אע"פ שכל מצוות אלו מדבריהם, הרי הן בכלל 'ואהבת לרעך כמוך' – כל הדברים שאתה רוצה שיעשו אותם לך אחרים, עשה אותן לאחיד בתורה ומצוות". אלא שמדין החזרתו בתשובה, אנו מושכים אותו בעבותות של אהבה כדי לקרבו לתורה. וזאת משתי סיבות: א. בימינו הדרכים הרגילות של החזרה בתשובה (לדוגמה שנאה) לא יועילו. ב. גם שלא בימינו, יש מקרים ומצבים בהם עדיף לקרב, מאשר לרחק ע"מ לקרב.

וכתב אי מגדולי זמננו שיאחיד בתורה ומצוותי היינו אחיד בחיוב תורה ומצוות, אע"פ שאינו מקיימם בפועל. זאת ע"מ לתרץ מה שהקשה מדברי **הרמב"ם**²²: "מצוה על כל אדם לאהוב את כל אחד ואחד מישראל כגופו.

²⁰ ומשייך אח"כ שבדור עקבא דמשיחא לא קיימים מינים וכופרים שאיבדו את הסגולה הפנימית, איננו סותר, מאחר וכתב לפני כן על מעלת אותו תלמיד חכם שמסוגל להחזיר בתשובה את כל פושעי ישראל: "מי שהוא תמיד שקוע ברעיונו בהסתכלות פנימית, באור תורה וקדושה ויראה עילאה, מצד רוממות רבון העולמים..." "ע"ש שהאריך לדבר בזה, ומסתבר שאף הוא לא הרגיש עצמו במדריגה העליונה שהציב שם, ע"מ שיוכל לקרב את כל פושעי ישראל.

²¹ הלי אבל פיי"ד הלי אי.

²² הלי דעות פ"ו הלי גי.

"אהבת ישראל"

שנאמר 'ואהבת לרעך כמוך'...". וכ"כ בהלי מתנות עניים²³: "כל ישראל והנלוה אליהם כאחים הם..." (והנלוה הוא הגר).
ודבריו צע"ג. שהרי כבר כתב הרמב"ם²⁴ בעניין רועה בהמה דקה "ואין זה רעך". ופשוט שחייב הוא במצוות כשאר ישראל, ומה שאינו 'רעך' כיון שאינו מקיימם בפועל. ומה שהקשה, לא קשה ולא מידי. שהרי כבר בהלי ח' (שם) כתב הרמב"ם: "בד"א בדברים שבין אדם לחבירו אבל בדברי שמיים אם לא חזר בו בסתר מכלימים אותו ברבים...". וכבר ע"ז היה לו להקשות: היאך מכלימים אותו? והרי מצוה לאהוב כל אי ואי מישראל כגופו! אלא מה אית לך למימר? כאן קודם החטא כאן לאחר החטא. אף הכא נמי כיון שפרק עול, שוב אין זה 'רעך בתורה ומצוות'.

עוד ראייה רצה להביא מסוף הקדמת הרמב"ם לפרק 'חלקי' וז"ל: "וכאשר יודה האדם באלה היסודות כולם ויאמין בהם אמונה שלימה הרי הוא נכנס בכלל ישראל וחייבים לאהבו ולרחם עליו וכל מה שחייב ה' מקצתנו לקצתנו מן האהבה והאחווה. ואפילו עשה מה שעשה מן העבירות מחמת התאוה והתגברות הטבע הגרוע הרי הוא יענש כפי מְרִיו ויש לו חלק והוא מְפֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל...". ולכאורה משמע שכל זמן שמאמין באלה היסודות אפילו עשה מה שעשה מן העבירות חייבים לאהבו ולרחם עליו וכל מה שחייב ה' קצתנו לקצתנו. ובאמת אינו כן. דהרמב"ם לא כתב אלא שאפילו עשה מה שעשה מן העבירות יש לו חלק לעולם הבא שזהו נושא פרק 'חלקי', ונושא הקדמתו. אבל בשום מקום לא כתב שיש לאהבו. וצע"ג.

"מצות אהבת ישראל והעבודה של סגוריא על הכלל ועל הפרטים, איננה רק עבודה הרגשית לבדה, כי אם מקצוע גדול בתורה, וחכמה עמוקה ורחבה רבת הענפים, שכולם צומחים ויונקים מלשד של אור תורת חסד"
(אורות עמ' קמ"ח)

²³ פ"י הלי ג'.

²⁴ הלי רוצח ושמירת הנפש, פ"ד הלי י"א.